

İLK KIRGIZ YAZILI METİNLERİNDEN GÜNÜMÜZE KIRGIZ TÜRKÇESİNDE EDATLAR*

Meder SALİEV **

Özet: Türkçenin elimizde bulunan ilk yazılı kaynağı olan Göktürkçeden itibaren Türkçe, belli coğrafyalar içerisinde Karahanlı, Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesi gibi birden fazla yazı dili halinde yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam ede gelmiştir. Özellikle Türkistan coğrafyasında uzun süre ortak bir yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesi yirminci yüzyılın ilk başlarında kendisini önce mahalli özellikler taşıyan karışık dilli eserlere ve sonrasında da tamamen her Türk toplumunun kendi ağız özelliklerine dayalı yeni birden fazla yazı diline bırakmıştır.

Kırgızlar arasında da Sovyet öncesinde Çağatay Türkçesinin son dönemlerine doğru hem Çağatay hem de kendi ağız özelliklerini bir arada görebileceğimiz eserlerin yazıldığı görülmektedir. Bu eserlerde yansıtılan Çağatayca özellikler, Kırgızların kullandıkları alfabeler üzerinde yapmış olduğu değişikliklerin sonucunda ortaya çıkan çağdaş Kırgız yazı diliyle birlikte en aza indirgenmiş durumdadır.

Bu bildiri de yukarıdaki gelişmeleri takip edebilmek açısından ilk Kırgız yazı metinlerde görülen edatların sonraki dönemlerde farklı alfabelerle yazılmış olan Kırgız Türkçesinde kullanımları üzerinde durulmuştur

Anahtar Kelimeler: İlk yazılı eserler, Çağatay Türkçesi, Kırgız Türkçesi, edatlar.

Prepositions in Kyrgyz Turkish from the First Kyrgyz Written Texts to the Day

Abstract: Starting from Gokturkish, which was the first written source of Turkish that we own, Turkish continued its existence in certain geographies as more than one written language, such as in the periods of Karakhanid, Chagatai and Old Anatolian Turkish, until the first quarter of the twentieth century. Chagatai Turkish, was used as a common written language for a long time, especially in the Turkestan geography, which took over in the early twentieth century to mixed language works with local characteristics, later to more than one new written language based entirely on the dialect characteristics of each Turkish society.

It is visible that among the Kyrgyz, before the Soviet period, towards the last periods of Chagatai Turkish, studies were written which are seen in both Chagatai and their own dialect features. The Chagatai features reflected in these works have been reduced to a minimum with the contemporary Kyrgyz written language, which emerged as a result of the changing the alphabets used by the Kyrgyz people.

In this paper, in order to follow the developments in usage of prepositions seen in the first Kyrgyz written texts, it is emphasized on Kyrgyz Turkish studies written in different alphabets in later periods.

Key Words: First written studies, Chagatai Turkish, Kyrgyz Turkish, prepositions.

Giriş

Türkçenin yazı dili olarak ortaya çıkışı, elimizde bulunan kaynaklara göre Eski Türkçeye dayanmaktadır. Eski Türkçeden sonra Türk toplulukları yayıldıkları geniş coğrafya içerisinde kurmuş oldukları devletlerde farklı yazı dilleri oluşturmuşlardır ve oluşturulan bu yazı dilleri ana hatlarıyla Doğu ve Batı Türkçesi olarak iki grupta ele alınmaktadır.

Eski Türkçenin daha yakın bir devamı olarak kullanılmaya başlayan Doğu Türkçesi 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar ortak bir yazı dili olarak kullanılmaya devam etmiştir ve uzun bir süre kullanılan bu yazı diline sonradan Çağatay Türkçesi adı verilmiştir. 14. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Çağatay Türkçesi Ali Şer Nevai ile birlikte en yüksek seviyeye ulaşarak 20. yüzyıla doğru kendisini çağdaş Özbek Türkçesine bırakmıştır (Ergin, 1992: 211).

20. yüzyılın başlarına doğru uzun süre ortak yazı dili olarak devam ede gelen Çağatay Türkçesi, yerini Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk topluluklarının yazıya kendi ağız özelliklerini yansıtmaya başlamasıyla birlikte yavaş yavaş geçiş dönemi eserleri dediğimiz dil özelliklerini taşıyan mahallileşmiş yeni yazı dillerine bırakmaya başlamıştır.

Bu dönemde Türk topluluklarını tek bir yazı dili üzerinde toplamaya çalışan Gaspıralı, ortak bir yazı diline geçmeden önce ilk başta yerel Türk lehçelerinde eğitim yapılmasını ve üç, dört yıl içinde yerel lehçelerde eğitim yapılarak toplum içerisinde okuma yazma oranın artmasından sonra ortak Türk yazı diline geçilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Akpınar, 2008:

* Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından kabul edilen SBT 2024/23-YEDEP nolu aynı başlıklı bilimsel araştırma projesinden üretilmiştir.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, medersaliev1985@gmail.com

102-104). Bu süreçten itibaren o dönemde yetişmiş olan aydınlar kendi lehçelerinde hızlı bir şekilde okuma yazmayı öğretmek için ders kitapları hazırlamaya başladığı görülmektedir. Bu döneme kadar Çağatay döneminde kullanılan Arap alfabesiyle Çağatay Türkçesinin imlası kullanılırken Arap alfabesi üzerinde yapılmış olan ıslahatların sonucunda her Türk topluluğu kendi ana dili yani konuşma diline uygun olarak yeni yazı dili oluşturmuşlardır. Bu gelişmelerin sonucunda uzun süre ortak yazı dili olan Çağatay Türkçesinin dil özellikleri yerini artık her Türk toplumunun ağız özelliklerine dayalı yeni yazı dillerine bırakmıştır.

Bu bildiride de ilk olarak Kırgız yazar ve şairleri tarafından geçiş dönemi dediğimiz dönemde Çağatay Türkçesinin imlasıyla yazılmış eserlerde geçen edatların ortak yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesinden çağdaş Kırgız yazı diline kadarki kullanımları üzerinde durulmuştur.

1. İlk Kırgız Yazılı Metinleri ve Ders Kitapları

Kırgız edebiyatıyla ilgili Kırgızların yazılı edebiyatının 1924 yılında “*Erkin-Too*” gazetesinin yayımlanmasıyla başladığı ve bunun öncesinde Kırgızlarda yazılı edebiyat örneklerinin bulunmadığı görüşü ile bu görüşü reddeden iki görüş bulunmaktadır.

1924 öncesi yazılı edebiyatın olmadığı görüşü Sovyet sisteminin Kırgızlara kabul ettirmeye çalıştığı ve bu konuda da başarılı olduğu bir görüştür. Sovyet rejimi eski dönemi karalamak, yeni rejimi üstün göstermek için kendisinden önce yazılan eserleri tamamen reddetmiştir. Oysa Sovyet öncesinde bile Çağatay edebiyatı içinde eserlerini el yazması kitaplarda toplayan, matbaalarda bastıran aydın bir kitle bulunmaktaydı (Duman, 2015: 2).

Kırgız edebiyatının 7 Kasım 1924 tarihinde ilk Kırgız gazetesi olan “*Erkin Too*” gazetesinin yayımlanmaya başlamasıyla birlikte, gazetede ilk olarak A. Tokombaev’in “*Öktöbürdün Kelgen Kezi*” adlı şiirinin yayımlanmasıyla başladığını savunanlar da olmuştur (Özgen, 2014: 56). Ekim Devrimi’ne kadar Kırgızlarda yazı ve devlet sistemi olmamıştır gibi görüşler Parti kararı olarak zorla kabul ettirilmiştir (Artıkbaev, 2004: 261).

Sovyet dönemi öncesi yazılı Kırgız edebiyatı on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile yirminci yüzyılın ilk çeyreğini içine almakla birlikte ana dili eğitimi almadan az da olsa eserleri bugüne kadar ulaşan yazar, şair ve tarihçiler çıkmış ve ana dilde eserler vermişlerdir (Özgen, 2014: 43).

19. yüzyılın ortasından Ekim Devrimine kadar Kırgız Türkçesinin ses özelliklerine uygun olmayan Arap alfabesi kullanılarak birçok metin yazıldığı görülmektedir. Arşivlerde 17. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Kırgızların önde gelenleri tarafından Rus yönetimine gönderilen mektuplar bulunmaktadır. Bilim adamları bu belgelerin günümüz Kırgız yazı dili kurallarına uymasa da Kırgızlara ait olduğunu ve Kırgızca özellikler taşıdığını söylemektedirler. Kırgız yazı dilini, okullarda eğitim almış olan Kırgız öğrencileri ortaya koyabilirlerdi ve bu tür aydınlar da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Cigitov, 2006: 521).

Sovyet öncesinde Moldo Niyaz’ın “*Sanat-ı Digarastar*”, Moldo Kılıç’ın “*Kıssa-i Zelzele*”, Osmanaalı Sıdık Uulu’nun “*Muhtasar Tarih-i Kırgızıya*”, “*Tarih-i Kırgız Şadmanıya*” adlı eserleri yazılı olarak bize ulaşmıştır.

Bunun devamında Kırgızlar arasında okuma yazmayı öğretmek için İşenaalı Arabayev ilk ders kitabını Sarsakeev ile birlikte 1911’de “*Alip-bee Yaki Tötö Okuu*”, 1912’de “*Cazuu Örnöktörü*” ders kitabını yayımlamıştır. 1924’te “*Alip-bee*”, 1925’de “*Kırgız Alip-besi*” gibi kitaplar yayımlamıştır (Baygaziev, 1998: 6).

1923 yılında Kasım Tıstanov tarafından da Kırgızca olarak “*Okuu Kitebi*” adlı bir kitap hazırlanarak 1924 yılında Taşkent’te yayımlanmıştır. Bunun ardından “*Çoñdor Üçün Alip-bee*”, “*Bizdin Til*”, “*Til İliminin Terminalogiyalık Sözdüğü*”, “*Kırgız Adabiy Tilinin Cañ Orfografiyasının Dolbooru*”, “*Kırgız Tilinin Morfologiyası*”, “*Kırgız Tilinin Sintaksisi*” adlı ders kitaplarını yayımlamıştır (Baygaziev, 1998: 13).

2. İlk Kırgız Yazılı Metinlerinden Günümüze Kırgız Türkçesinde Edatlar

İlk Kırgız yazılı metinleri Sovyet öncesine dayanmaktadır. Çağatay Türkçesinin ortak yazı dili olarak kullanıldığı Türkistan coğrafyasında 19. yüzyıldan itibaren yazılmış olan eserlerde ortak yazı dilinden farklı olarak yazarların bulunduğu bölgelerin ağız özellikleri de görülmeye başlamıştır. Bu eserler de dil özellikleri bakımından ya karışık dilli eserler ya da geçiş dönemi eserleri olarak anılmaya başlamıştır. Kırgızlar arasında da geçiş dönemi dediğimiz süreç içerisinde yazılmış olan eserler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Osmanaalı Sıdık Uulu, Moldo Kılıç ve Moldo Niyaz'ın eserleridir. Adı geçen yazarlarımızın eserleri hem kendileri yaşadığı bölgenin mahalli konuşma özellikleri hem de Çağatay Türkçesi özelliklerini bir arada taşıması ve ıslah edilmemiş Arap alfabesinin kullanılması açısından önemlidir.

Osmanaalı Sıdık Uulu'nun eserlerinde ünlem olarak *vaybay* (Muhtasar Tarih-i Kırgızıya¹: 8), *hā* (Tarih-i Kırgız Şadmaniya²: 10), *ay*, *ey* (M:6, 48; Ş: 8, 78, 89), *hey* (M: 6; Ş: 16), *yā* (Ş: 66, 73) seslenme ünlemleri, *'acep* (Ş:91), *'acaba* (Ş: 32, 72, 125) soru ünlemleri ve *tā* ((M: 10, Ş: 26)) şeklinde de gösterme ünleminin geçtiği görülmektedir.

Birle (M: 14, 18, 47, 68, Ş: 23, 28), *birlen* (Ş: 55, 58, 62, 66, 117, 124), *bilen* (Ş: 33), *hem* (Ş: 20, 21, 38, 41), *min* (Ş: 67, 74, 77), *ve* (M: 22, 70; Ş: 2, 47) şeklinde de sıralama bağlaçlarına rastlanmaktadır.

Denkleştirme bağlacı olarak da *yā* (Ş: 11, 127), *yāki* (Ş: 24, 41, 55, 58, 106) şekillerini görmek mümkündür.

Adı geçen eserlerde *alay bolsa/olay bolsa* (M: 12, 49; Ş: 29, 32), *şol sebepli/şol sebepten* (Ş: 68) gibi cümle başı bağlaçlarının yanında *ya 'ni* M: 15, 17, 56; Ş: 55), *elbette* (Ş: 108; M: 32, 75), *lekin* (M: 24, 35, 42; Ş: 38, 48), *çünkü* (M: 15; Ş: 62), *el hāşıl* (Ş: 54), *hatta* (Ş: 123), *belki* (Ş: 22) gibi cümle başı bağlaçlarına da rastlanmaktadır.

Eserlerde sona gelen bağlaçlardan *dahı/dagı* (M: 6, 7, 32; Ş: 73, 78) ve *ki* (M: 21; Ş: 46, 107, 116) bağlaçlarını görmem mümkündür.

Aynı zamanda son çekim edatı olarak *birlen* (M: 38, 51, 55; Ş: 61), *birle* (M: 71, 72), *ilen* (M: 31), *ile* (M: 28), *min* (Ş: 7, 16, 69, 106), *mertebe* (M: 42, 54; Ş: 128), *yene/yine* (M: 6, 29, 37; Ş: 28, 68, 86, 89, 114), *kebi/kecik* (M: 15, 51; Ş: 8, 25, 62), *kadardır* (M: 29; Ş: 20), *evvel* (M: 36; Ş: 46, 117), *çemeli/çeme* (M: 18, 27; Ş: 65), *şoñra~şoÆra* (M: 22, 61; Ş: 18, 22, 44), *üzre* (M: 11), *şekildi* (Ş: 5, 21, 106), *hakkında* (M: 2), *boyunçe* (M: 42, 45; Ş: 46), *yüzinan* (Ş: 29), *başlap* (M: 15; Ş: 60), *arı* (Ş: 67), *ğana/kana* (M: 2; Ş: 23), *tartıp* (M: 45; Ş: 117), *beri/berü* (M: 10, 73), *keyin* (M: 2), *tağı* ((M: 5), *çaklı* (Ş: 61), *şoñ ~şoÆ* (m: 63; Ş: 19, 48, 66), *burun* (M: 18; Ş: 48), *üçün* (M: 12, 15, 21, 39; Ş: 61), *başka* (M: 42, 40;Ş:123), *toğrulı/toğralı* (M: 76; Ş: 54) örneklerine rastlamak mümkündür.

Moldo Kılıç'ın "Kıssa-i Zelzele" isimli eserinde de *evvel* (4, 13), *dağı* (6, 10, 11), *āy* (8), *yā bolmasa* (11), *da* (12), *turalı* (12), *menen* (13, 14), *uşu yolğı/uşku yolku* (8), *şoñ* (7, 8), *öndengen* (6, 10), *birle* (11) gibi edatlar görülmektedir.

Moldo Niyaz'ın "Sanat-ı Digarastar"ında da *'acep* (34), *elbette* (10, 21), *bilen* (1), *birle* (8), *dağı/dagın* (10, 33, 15, 17), *ger* (3), *egerde* (29), *hem* (7, 23), *mahal* (10), *meger* (10), *menen* (6, 7, 10), *sira* (19), *üçün* (8, 10) gibi edatlar görülmektedir.

Kırgız Türkleri 1923'ten itibaren, bu zamana kadar ortak yazı dili olarak kullanılan Çağatay yazı dili için kullanılan Arap alfabesi üzerinde değişiklikler yapmaya başlamışlardır. Bu tarihten itibaren Kırgız Türkçesinin fonetik özelliklerini dikkate alarak Arap alfabesine bazı diyakritikler ekleyerek (User, 2015: 300) Çağatay döneminde kullanılan bazı harfleri ve

¹ "Muhtasarar Tarih-i Kırgızıya"da geçen edatların sayfa numaraları bundan sonra M olarak gösterilecektir.

² "Tarih-i Kırgız Şadmaniya"da geçen edatların sayfa numaraları bundan sonra Ş olarak gösterilecektir.

işaretleri atarak kimi /h/, /s/, gibi sesleri karşılamak için kullanılan birden fazla harfleri de teke indirerek yeni Arap alfabesi kullanmaya başlamışlardır. Bu değişiklerin sonucunda yukarıda adı geçen eserlerin imlasından farklı olarak 1924'den itibaren yayımlanan gazetelerde ve eserlerde Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler tamamen Kırgızların konuşma dilindeki telaffuzlarına uygun olarak yazılmaya başladığı görülmektedir. Aynı zamanda Kırgız Türkçesinde görülen uzunluklar da yazıda gösterilerek yıllardır ortak yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesi imlasından uzaklaşarak tamamen Kırgız Türkçesi özelliğine sahip yeni yazı dili oluşmaya başlamıştır. Yeniden ıslah edilmiş olan Arap alfabesi de 1927 yılına kadar kullanılmıştır.

Burada da 1924 yılından itibaren ıslah edilmiş Arap alfabesi ile yayımlanmış olan “*Kırgız Alipbesi*” ile “*Kasım İrlarının Cıynagı*” isimli iki kitapta geçen edatlar gösterilmiştir.

İşanaalı Arabayev tarafından hazırlanan “*Kırgız Alipbesi*” isimli ders kitabında geçen açıklamalarda ve örnek metinlerde *hem* (1), *menen* (1), *al emi* (1), *birok* (1), *albette* (1), *misalı* (1), *cana* (1), *şunuñ için* (1), *cana da* (1), *calgız* (1), *kışkasın aytkanda* (1), *şonduktan* (1), *caki* (11), *sıyaktu* (11), *boyunca* (11), *ayrıqça* (11), *murun* (11), *şunuñ için* (11), *ğana* (11), *kiyin* (7), *cana* (8), *tek* (12), *da* (41), *men* (42), *hadta* (43), *andan körö* (47), *barğan sayın* (51), *ali* (54), *soñ* (55), *tuvralı* (55), *menen* (11), *başka* (11), *hem* (11) edatları görülmektedir.

1925 yılında Moskova'da “*Kasım İrlarının Cıynagı*” ismiyle yayımlanan Kasım Tınıstanov'un yazmış olduğu şiirlerin yer aldığı eserde de *sıyaktuu* (3), *sayın* (3, 105), *üçün* (43, *birak* (3), *cana* (4), *hem* (4), *men* (10, 11), *ali de* (13, 63, 105), *dağı* (32, 49, 59, 82), *soñ* (32, 35, 81, 86), *da* (33, 58, 76), *menen* (34, 59, 63), *birakda* (35, 73, 91), *agerde* (37) *calgız* *ğana* (38, 48, 109), *ager* (47), *ce* (47, 68), *çeyin* (58), *karay* (62, 92), *murun* (62), *go* (93)~ *ko* (106), *andan körö* (105) gibi edatlara rastlanmaktadır.

Yaklaşık 13 yıllık süre içerisinde kullanılan ıslah edilmiş Arap alfabesi yerini 12 Aralık 1927 tarihinde Kasım Tınıstanov tarafından hazırlanan yeni Latin alfabesine bırakmıştır (User, 2015: 302) ve ardından da yeni alfabeyle dayalı yeni ders kitapları ve eserler yayımlanmaya başlamıştır.

Burada da Kasım Tınıstanov tarafından 1929 yılında Latin alfabesiyle hazırlanmış olan “*Ene Tilibiz*” adlı gramer kitaplarında geçen edatlara yer verilmiştir.

Eserde *da* (3), *kiyin* (3), *sayın* (12), *maselen* (3), *menen* (4, 16), *tuuraluu* (4), *soñ* (4, 13), *ce* (6, 10), *bir gana* (9), *oşonduktan* (9), *dağı* (12), *gana* (13), *eger* (17), *üçün* (17), *ayrıqça* (17), *karay* (20), *misal için* (20), *cana* (22) edatlarına rastlanmaktadır.

Latin alfabesinden sonra 1940 yılında Kırgızistan Bilim Araştırma Enstitüsü tarafından Kırgız Türkçesinin ses özelliklerine dayalı Kiril alfabesi ve imlası projesi Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek Sovyet'i tarafından benimsenerek yeni alfabeyle imla kuralları onaylanarak 12 Eylül 1941 tarihinden itibaren kullanılmaya başlamıştır (User, 2015: 303).

1941 yılında Kırgız Türklerinin de Kiril alfabesine geçmesiyle birlikte yapılan imla çalışmalarının sonucunda yayımlanan yazım kurallarının netleşmesiyle birlikte yeni çağdaş Kırgız yazı dili oluşturularak günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir.

Çağdaş Kırgız Türkçesinde *cana*, *menen*, *da*, *ce*, *caki*, *arı*, *a tügül*, *al emi*, *andıktan*, *antkeni*, *balkim*, *ce bolboso*, *birok*, *demek*, *eger/egerde*, *sebebi*, *oşonduktan* gibi bağlaçların yanında *arkıluu*, *boyunça*, *cönündö*, *katarı*, *menen*, *öñdüyü*, *sayın*, *sımal*, *sıyaktuu*, *tuuraluu*, *üçün*, *çeyin*, *karaganda*, *karata*, *karay*, *beri*, *kiyin*, *körö*, *soñ*, *tışkarı*, *da*, *dağı*, *gana*, *go*, *ıya* (Kasapoğlu Çengel, 2020: 311-342), *murun*, *narı*, *özgö*, *ulam*, *beter*, *berki*, *maal* (Ceritoğlu, 2003) gibi son çekim edatları kullanılmaktadır

Sonuç ve Değerlendirme

20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar Türk toplulukları arasında ortak yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesinde *özge*, *çağlıg*, *dek*, *kibi*, *taşkarı*, *üzre*, *yana*, *evvel*, *digin*, *soñra*, *sebebli*, *üçün*, *birle*, *birlen*, *bile*, *bilen*, *ile*, *ilen*, *kadar*, *amma*, *çünkü*, *dağı*, *ger*, *eger*, *fakat*, *hatta*, *ki*, *ve*, *veya*, *ya*, *veyahut*, *meger*, *hem*, *yani*, *elbette* gibi (Bakınız: Atay, A. (2014).

Çağatay Türkçesinde Edatlar, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları) edatların kullanıldığı görülmektedir.

Çağatay Türkçesi 20. Yüzyılın başlarında kendisini Özbek Türkçesine bırakmıştır. Onun için çağdaş Özbek ve Uygur Türkçesinde Çağatay Türkçesinde yaygın olarak kullanılan edatları günümüzde de görmek mümkündür. Çağdaş Özbek Türkçesinde *vä, bilän, yänä, yâki, yâ, yâ hud, ägär, ägärdä, ämmä, faqät, lekin, bälki, çünki, yäni, hättä, bilän, birlä, üçün, qadär, körä, käbi, ävväl* (Öztürk, 2007: 343) gibi edatlar görülürken çağdaş Uygur Türkçesinde de *häm, vä, bilän, yaki, ya, lekin, päqät, ägär, çünki, bälki, hätta, yäni, soñra, ävväl, käbi, bilän, qadär, körä* (Yazıcı Ersoy, 2007: 412-413) gibi edatların kullanıldığı görülmektedir.

Yukarıda Çağatay Türkçesinde ve çağdaş Özbek ve Uygur Türkçesinde kullanılan *bilen, birle, bile, soñra* gibi Türkçe kökenli edatların yanında *hatta, yani, ger, kabi, kadar, çünki, ve, lekin* gibi yabancı kökenli edatlar ilk Kırgız yazılı eserlerde de kullanıldığı görülmekle birlikte Kırgızların yeni alfabe ve yeni yazı diline geçtikçe sonraki dönemlerde yazılan eserlerde artık kullanımdan düştüğü görülmektedir.

Sonuç olarak ilk Kırgız yazılı metinlerinden günümüze kadar değişik alfabelerle Kırgız Türkçesi ile yazılmış metinlere ve gramer kitaplarına baktığımızda Çağatay Türkçesinde ve ilk yazılı metinlerimizde görülen edatların kullanımdan düştüğünü görmek mümkündür. Bu da ilk Kırgız yazılı metinlerinin Çağatay imlasiyle kaleme alındığını ve 1924 sonrasında da artık Kırgızların kendi ağız özelliklerine dayalı yeni yazı dilini oluşturmalarıyla birlikte Çağatay Türkçesinde kullanılan edatların kullanımdan düştüğünü göstermektedir. Çünkü yukarıda incelenen eserlere dayanarak Çağatay Türkçesinde kullanılan bazı Türkçe edatlarla birlikte yabancı dillerden geçmiş olan edatların aslında Kırgızların konuşma dilinde kullanılmadığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Arabay Uulu, E. (1924). *Kırgız Alipbesi*, Taşkent: Orta Asya Mamleket Basması.
- Atay, A. (2014). *Çağatay Türkçesinde Edatlar*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Baygaziev, S. (1998). *Kırgız Elinin Birinci Mugalimderi*. Bişkek: Respublikalık Uluttuk Cumuşçu Kadırların Dayardoo Borborunun Basması.
- Ceritoğlu, M. (2003). “Kırgız Türkçesindeki Edatların Yanaştıkları Sözlerin Durumlarına Göre Sınıflandırılması ve İşlevleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 143, s. 169-188.
- Cigitov, S. (2006). Kırgız Yazı Dilinin Ortaya Çıkması İle İlk Edebi Örnekler (Çev: U. Alimov). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.VI, S.2, 521-524.
- Duman, G. B. (2015). 19. Yüzyıl Kırgız Şiiri ve Dönemin Sosyal ve Siyasi Gelişmelerinin Şiirdeki Yansımaları. *Bilig*, S.75, 1-22.
- Ergin, M. (1992). “Doğu Türkçesi (Çağatayca)” (Türk Dünyası El Kitabı, II.Cilt, Dil-Kültür-Sanat), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 211-215.
- Gaspıralı, İ. (2008). “Til ve Lisan Senesi”, (Tercüman, S. 142, Aralık 1906), *Dil, Edebiyat, Seyahat Yazıları, Seçilmiş Eserleri: 3*, Haz. Yavuz Akpınar, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kasapoğlu Çenge, H. (2020). *Kırgız Türkçesi Grameri, Ses ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özgen, N. (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950), Kırgız Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (2007). *Özbek Türkçesi*, (Editör: Ercilasun, A.B., Türk Lehçeleri Grameri), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sıdık Oğlu, O. (1913). *Muhtasar Tarih-i Kırgızıya*. Ufa: Biraderan Kerimoflar’ın Şark Matbaası.
- Sıdıkof, O. (1914). *Tarh-i Kırgız Şadmaniya*. Ufa: Biraderan Kerimoflar’ın Şark Matbaası.
- Şirin User, H. (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Tınıstan Uulu, K. (1925). *Kasım İrlarının Cıynagı*. Masko: SSSR Kalktarının Borbor Basma Mahkemesi.
- Tınıstan Uulu, K. (1929). *Ene Tilibiz (Kırgız Tilindegi Tıbıştardı cana Söz Bütüştörün Taanıtkaç Kitep)*. Frunze: Kırgızstan Mamleket Basması.
- Yazıcı Ersoy, H. (2007). *Yeni Uygur Türkçesi*, (Editör: Ercilasun, A.B., Türk Lehçeleri Grameri), Ankara: Akçağ Yayınları.